

Literatura popularna – definicja i klasyfikacja

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Literatura popularna to pojęcie powszechnie znane, a przez to obecne w świadomości społecznej. Jak sama nazwa wskazuje charakteryzuje się łatwą dostępnością, dużym asortymentem oraz poczytnością. Czytelnicy intuicyjnie potrafią zaklasyfikować poszczególne dzieła do tej kategorii, a nawet ocenić ich wartość. Lecz gdy przychodzi do ścisłego określenia ram definicyjnych, można zetknąć się z wieloma problemami. Być może powodem jest pomijanie tej kategorii literackiej w poważnych [dyskursach](#):

((Agnieszka Fulińska

Dlaczego literatura popularna jest popularna?

dzisiejsza historia literatury i krytyka literacka stoją wciąż przed wyzwaniem, jakie rzuca im odbiorca literatury i kultury popularnej. I po części powodowane [elitaryzmem](#), a po części strachem, dyskryminują lub przemilczają nie tylko tę literaturę, ale i jej czytelnika.

Źródło: Agnieszka Fulińska, *Dlaczego literatura popularna jest popularna?*, „Teksty Drugie” 2003, t. 4.

- Poznasz definicję oraz funkcje literatury popularnej.
- Przeanalizujesz historię rozwoju gatunku.
- Wskażesz warunki, jakie musi spełnić literatura, by stała się popularną.
- Prześledzisz cechy literatury popularnej.

Przeczytaj

Literatura popularna – definicja, funkcje

Najczęściej powtarzające się określenia literatury popularnej to: niska, brukowa, trywialna, wagonowa. Wszystkie mają charakter negatywny, obniżający wartość utworów tego rodzaju. Pomimo tej powszechnej oceny społeczeństwo chętnie sięga po literaturę popularną. Warto zatem zadać pytanie o powody takiego zapotrzebowania.

Podobnie jak inne elementy kultury masowej (np. seriale, filmy), literatura popularna ma za zadanie przede wszystkim dostarczyć czytelnikowi rozrywki oraz wzbudzić emocje. Pełni więc głównie funkcję zabawową (rozrywkową). Treść związana z tematyką [tabu](#) (np. erotyka) lub ze zjawiskami niedostępnymi czytelnikowi (np. egzotyczne miejsca, magia) idzie w parze z atrakcyjnym jej przekazaniem, niekoniecznie zakładającym literackie wyrażenie utworu. Dlatego literatura popularna nie pełni funkcji wysokoartystycznej.

Literatura popularna traktowana jest jako towar, który powinien sprzedać się jak najlepiej. Twórca nie uczestniczy zbyt często w życiu literackim, a wątki autobiograficzne są albo nieobecne albo ograniczone. Przykładem ilustrującym to zjawisko jest niezwykła popularność romansów publikowanych przez kanadyjskie wydawnictwo Harlequin. Czytelnicy na całym świecie przywiązani są do serii książek charakteryzujących się dużą przyswajalnością tekstu i idealizowaną fabułą. Nazwiska autorów nie są jednak dla odbiorców motywacją sięgania po popularne [harlequiny](#). Najważniejszym czynnikiem jest możliwość doświadczenia rozrywki i odprężenia podczas lektury, dzięki przystępnie przedstawionej historii z *happy endem*.

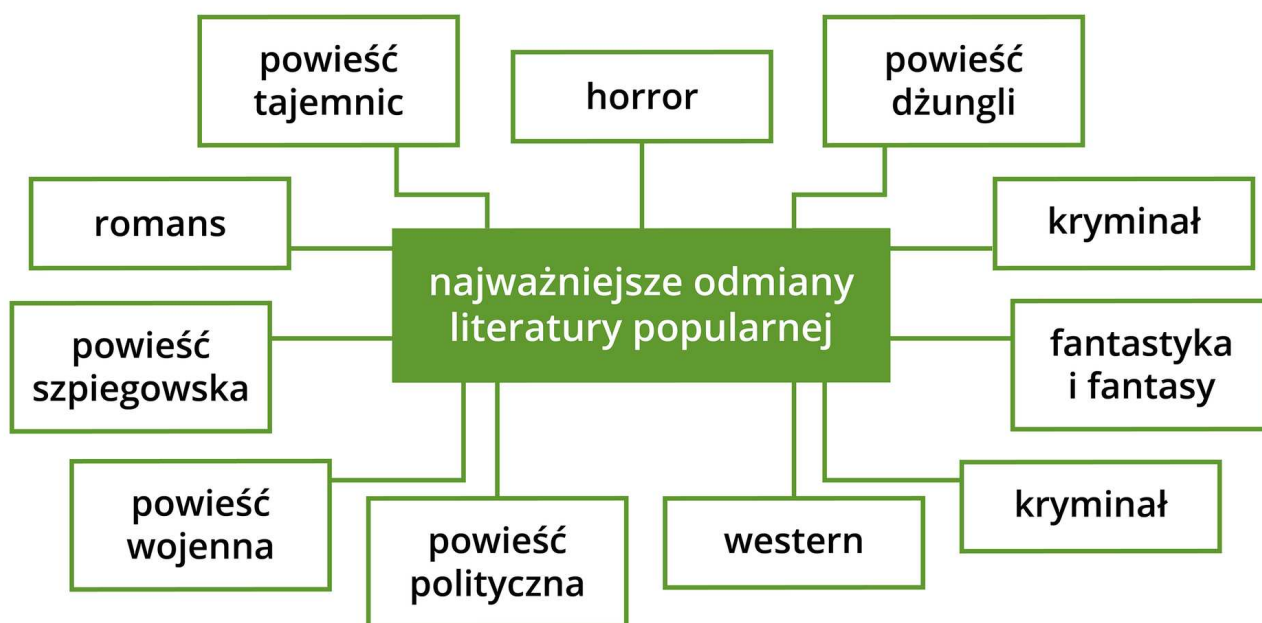
Klasyfikacja literatury popularnej

Dzieła literackie dzieli się na:

- literaturę pierwszego obiegu – literaturę o wysokiej wartości artystycznej;
- literaturę drugiego obiegu – literaturę folklorystyczną;
- literaturę trzeciego obiegu – literaturę popularną.

Jak można zauważyć, literatura popularna należy do tzw. trzeciego obiegu. Dzieła te jednak są na tyle związane z literaturą folklorystyczną oraz wysokoartystyczną, że nie zawsze można jednoznacznie określić granice między poszczególnymi grupami.

Już od starożytności tworzone były dzieła, które zawierały elementy mające dostarczać rozrywki i emocji. Z czasem zaczęły powstawać coraz to nowsze gatunki, częściowo kształtujące się na podstawie istniejących już wcześniej.

Źródło: Englisquare.pl
Źródło: licencja: CC BY-SA 3.0.

Cechy literatury popularnej

- Narracja trzecioosobowa, wszechwiedząca.
- Ograniczenie opisów na rzecz dialogów.
- Uproszczenie schematu fabuły.
- Stosowanie prostych form gramatycznych (np. zdań pojedynczych).
- Charakter seryjny – publikacje w postaci wielotomowych serii.
- Utarty wzorzec bohatera: „przeciętny, ale dobry” lub „walczący ze złem i niesprawiedliwością”.
- Opozycja określająca relacje między głównym bohaterem a otoczeniem, taka jak: dobro – zło (np. popularne książki detektywistyczne), magia – codzienność (np. seria o Harrym Potterze) oraz zacieśnienie tej opozycji np. poprzez historię zakazanej miłości (popularna seria dla młodzieży *Zmierzch* Stephenie Meyer).

Popularne serie wydawnicze dla młodzieży

Źródło: domena publiczna.

Słownik

hagiografia

(gr. *hagios* – święty + *grapho* – piszę) – żywoty świętych, legendy z nimi związane i opisy dokonywanych cudów

tabu

(polinez. *tapu* – nietykalny, zakazany) – zakaz kulturowy, którego złamanie grozi sankcjami ze strony społeczności, w której się funkcjonuje

Film edukacyjny

Polecenie 1

Po wysłuchaniu wykładu prof. Anny Gemry sformułuj notatkę na temat rozwoju literatury popularnej. Zachowaj porządek chronologiczny.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DTyLVnwoS>

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Film nawiązujący do treści materiału pod tytułem *Rola literatury popularnej w kulturze*.

Polecenie 2

Wyjaśnij słowa prof. Anny Gemry: „literatura popularna daje satysfakcję z umiejętności czytania”.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Literatura popularna pełni głównie funkcję...

☐ informującą.

☐ edukacyjną.

☐ rozrywkową.

☐ estetyczną.

Ćwiczenie 2

Zaznacz typowe cechy literatury popularnej.

☐ skomplikowana fabuła

☐ narrator pierwszoosobowy

☐ zamknięta fabuła, bez możliwości kontynuacji

☐ niejednoznaczność postawy bohatera

☐ narrator wszechwiedzący, trzecioosobowy

☐ opozycja np. dobro - zło

☐ fabuła otwarta, z możliwością kontynuacji (seryjność)

☐ dominacja dialogów

☐ dominacja długich opisów przyrody

Ćwiczenie 3

Oceń prawdziwość zdań. Zaznacz w tabeli „P”, jeśli zdanie jest prawdziwe, lub „F” – jeśli jest fałszywe.

	prawda	fałsz
Do tematyki tabu zaliczamy na przykład erotykę.	☐	☐
Literatura popularna nazywana jest również wyrafinowaną.	☐	☐
Literatura popularna to część kultury masowej.	☐	☐
Elementy literatury popularnej nie były obecne w starożytności.	☐	☐
Narracja trzecioosobowa to jedna z cech literatury popularnej.	☐	☐

Ćwiczenie 4

Połącz rodzaj literatury z jej przykładem:

Literatura pierwszego obiegu.

Literatura popularna.

Literatura drugiego obiegu.

Literatura o wysokiej wartości artystycznej.

Literatura trzeciego obiegu.

Literatura folklorystyczna.

Na podstawie fragmentu artykułu Agnieszki Moroz *Literatura popularna*, wyjaśnij, jaką cechę literatury popularnej zrealizował w swojej twórczości Andrzej Sapkowski.

((Agnieszka Moroz

Literatura popularna

Pod wpływem rosnącego zainteresowania odbiorców historią wiedźmina Sapkowski zdecydował się jednak kontynuować sprawdzoną receptę na bestseller i rozpisał losy Geralta na kartach pięciotomowej sagi. Na fali sukcesu cyklu o Geralcie z Rivii autor stworzył kolejno jeszcze dwa opowiadania: «Droga, z której się nie wraca» (traktujące o rodzicach wiedźmina) i «Coś się kończy, coś się zaczyna» (nazywane alternatywnym zakończeniem Sagi).

Źródło: Agnieszka Moroz, *Literatura popularna*, „Encyklopedia maturzysty” 2014, t. 1, s. 56.

Wyjaśnij, czym jest zjawisko „depersonalizacji autora”.

((Agnieszka Moroz

Literatura popularna

Realizacji przypisanych literaturze popularnej funkcji towarzyszy często tendencja do depersonalizacji autora. Od autorów książek, które od początku postrzegane są jako towar, nie oczekuje się zwykle metaliterackich uzasadnień ich twórczości. Zanika biograficzny kontekst utworów, a ich twórcy usuwają się w cień, nie uczestnicząc w życiu literackim. Typowym przejawem depersonalizacji autora jest zastąpienie jego nazwiska pseudonimem lub – w przypadku utworów niższych lotów (np. harlequinów) – całkowite usunięcie go z okładki.

Z depersonalizacją mamy również do czynienia w sytuacji, gdy pisarz (lub cała grupa pisarzy) podejmuje się „dokończenia” w osobnych tomach (*Gwiezdne wojny*), bądź gdy tłumacz celowo uatrakcyjnia treść przekładanego utworu (Z. Jarosiński, *Literatura popularna a problemy historycznoliterackie*, s. 14–15).

Warto zauważyć, iż zdarzają się również sytuacje odwrotne – gdy pisarz popularny zostaje wyniesiony na piedestał i zyskuje status celebryty. Są to jednak przypadki dużo rzadsze od aktów depersonalizacji i obejmują prawie wyłącznie utwory reprezentujące gatunki „wyższego lotu”, takie jak science fiction lub romans społeczno-obyczajowy.

Źródło: Agnieszka Moroz, *Literatura popularna*, „Encyklopedia maturzysty” 2014, t. 1, s. 55.

Ćwiczenie 7

Ułóż krzyżówkę, której głównym hasłem będzie słowo ROZRYWKA, a definicje pozostałych haseł będą związane z literaturą popularną.

Pytania : 8

Ćwiczenie 8

Badaczka Agnieszka Moroz w swoim artykule cytuje słowa Jana Parandowskiego. Jak myślisz, dlaczego pisarze zyskujący rozgłos dzięki dziełom literatury popularnej nie cieszą się dobrą opinią u innych literatów i krytyków? Sformułuj swoją opinię w tekście liczącym co najmniej 200 słów.

((Agnieszka Moroz

Literatura popularna

(...) Jak zauważa Jan Parandowski: „Pisarze często stają pod zarzutem schlebiania publiczności, zwłaszcza godzi on w tych, co osiągają prędkie i szerokie rozgłos. Wystarczy zdobyć popularność, aby stracić szacunek u innych pisarzy i u krytyków” (J. Parandowski, *Alchemia słowa*, s. 228).

Źródło: Agnieszka Moroz, *Literatura popularna*, „Encyklopedia maturzysty” 2014, t. 1, s. 56.

Dla nauczyciela

Autor: Maria Gniłka-Somerlik

Przedmiot: Język polski

Temat: Literatura popularna – definicja i klasyfikacja

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;

2) rozpoznaje konwencje literackie i określa ich cechy w utworach (fantastyczną, symboliczną, mimetyczną, realistyczną, naturalistyczną, groteskową);

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

1) przetwarza i hierarchizuje informacje z tekstów, np. publicystycznych, popularnonaukowych, naukowych;

7) odróżnia dzieła kultury wysokiej od tekstów kultury popularnej, stosuje kryteria pozwalające odróżnić arcydzieło od kiczu.

II. Kształcenie językowe.

4. Ortografia i interpunkcja. Uczeń:

1) stosuje zasady ortografii i interpunkcji, w tym szczególnie: pisowni wielką i małą literą, pisowni łącznej i rozłącznej partykuły nie oraz partykuły -bym, -byś, -by z różnymi częściami mowy; pisowni zakończeń -ji, -ii, -i ; zapisu przedrostków roz-, bez-, wes-, wz-, ws-; pisowni przyimków złożonych; pisowni nosówek (a, ę) oraz połączeń om, on, em, en ; pisowni skrótów i skrótowców;

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;

6) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: wypowiedź o charakterze argumentacyjnym, referat, szkic interpretacyjny, szkic krytyczny, definicja, hasło encyklopedyczne, notatka syntetyzująca;

IV. Samokształcenie.

2. porządkuje informacje w problemowe całości poprzez ich wartościowanie; syntetyzuje poznawane treści wokół problemu, tematu, zagadnienia oraz wykorzystuje je w swoich wypowiedziach;
8. posługuje się słownikami ogólnymi języka polskiego oraz słownikami specjalistycznymi (np. etymologicznymi, frazeologicznymi, skrótów, gwarowymi), także w wersji on-line;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele operacyjne. Uczeń:

- definiuje pojęcie literatury popularnej i podaje jej główne cechy;
- wskazuje powody zapotrzebowania na literaturę popularną;
- wyjaśnia, w jaki sposób rozwój gatunków literackich ukształtował literaturę popularną;
- weryfikuje powody, dla których jakość literatury popularnej oceniania jest stosunkowo nisko.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją

Zadaniem uczniów przed lekcją jest wypożyczenie w miejskiej bibliotece książki, którą można zaklasyfikować do literatury popularnej. Istotna jest tu spontaniczność wyboru: uczeń nie przygotowuje listy, polega albo na propozycjach bibliotekarza, albo doborze publikacji w dziale bibliotecznym.

Faza wprowadzająca

Lekcja rozpoczyna się od prezentacji książek, które uczniowie – w ramach przygotowania do zajęć – wypożyczyli w miejskiej bibliotece. Relacjonują przebieg wizyty: czy książkę zaproponował bibliotekarz, czy może samodzielnie dokonali jej wyboru. Nauczyciel pyta uczniów, czy książki te spełniają warunki, które pozwalają uznać (albo uznał bibliotekarz), że klasyfikują się do literatury popularnej. Po indywidualnych odpowiedziach, nauczyciel pyta o różnorodność tych propozycji (gatunki, przeznaczenie wiekowe, tematyka). Następnie cały zespół klasowy tworzy własną listę wspólnych cech dla wszystkich przyniesionych przez uczniów książek, a także zastanawia się nad poziomem popularności (czy pozostała część klasy rozpoznaje książki przyniesione przez poszczególnych uczniów).

W następnym kroku nauczyciel informuje uczniów, że na lekcji będą zajmowali się definiowaniem literatury popularnej i jej klasyfikacjami. Prezentuje „Wprowadzenie” do lekcji, jej cele oraz zapisuje temat na tablicy.

Faza realizacyjna

Na początku fazy realizacyjnej nauczyciel rozdaje grupom uczniów słowniki (języka polskiego, synonimów, etymologiczny) i poleca im wyszukanie przymiotnika „popularny” (ewentualnie rzeczownika „popularność”). Uczniowie prezentują definicje i najważniejsze informacje notują w zeszytach (ważne, by także zapisali adres bibliograficzny). Następnie nauczyciel poleca uczniom zapoznanie się z treścią sekcji „Przeczytaj”, w której znajdują definicje i klasyfikacje literatury popularnej. Istotne jest, by uczniowie przyswoili przede wszystkim cechy charakteryzujące literaturę popularną.

Praca z multimediami. Uczniowie zapoznają się wykładem prof. Anny Gemry na temat roli literatury popularnej i wykonują polecenia dołączone do multimediu.

W podsumowaniu zdobytej dotychczas wiedzy uczniowie wykonują kontrolnie ćwiczenia: 1-4 z sekcji „Sprawdź się”.

Uczniowie po zebraniu wszystkich informacji (definicje słownikowe, treść sekcji „Przeczytaj” i wykładu oraz odpowiedzi w ćwiczeniach 1-4) zastanawiają się, czy rzeczywiście odpowiadają one statusowi przyniesionych na lekcję książek. Po ogólnoklasowej dyskusji na ten temat uczniowie wykonują ćwiczenia: 5-8 z sekcji „Sprawdź

się”. Na tym etapie zastanawiają się nad zjawiskiem „depersonalizacji autora”, które zostało omówione częściowo w sekcji „Przeczytaj” na przykładzie popularnych *harlequinów* – będzie ono przydatne w fazie podsumowującej lekcji.

Faza podsumowująca

Nauczyciel prosi uczniów, by podzielili się informacją i refleksją na temat książek, które ostatnio przeczytali dla przyjemności (pomijają tutaj wypożyczone przed lekcją publikacje). Po wstępnym rozeznaniu zadaniem uczniów jest ocenić – na podstawie zdobytej na zajęciach wiedzy – czy literaturę tę można zaliczyć do popularnej.

Następnie nauczyciel pyta uczniów:

- Czy obserwuje się rozwój literatury popularnej w Polsce i na świecie?
- Jakie inne produkty kultury masowej wpływają na taki rozwój? Tutaj prawdopodobnie pojawi się wskazanie na seriale i popularne kanały internetowe.
- Skąd wzrost popularności nie tylko gatunku kryminału lecz także ich autorów?

W nawiązaniu do ostatniego pytania nauczyciel może zaproponować uczniom odczytanie fragmentu tekstu Stanisława Barańczaka z lat 70.:

((Stanisław Barańczak

Odbiorca ubezwłasnowolniony

Przyjrzyjmy się zachowaniu przeciętnego klienta polskiej księgarni. Oto pewnym krokiem podchodzi on do lady, na której wystawia się zwykle nowości literatury kryminalnej. Tym razem ma szczęście: nowości właśnie nadeszły, tytułów jest kilka do wyboru, transportu jeszcze nie rozkupiono. Uszczęśliwiony klient na naszych oczach dokonuje błyskawicznego wyboru: sięga po książki sygnowane nazwiskiem o brzmieniu anglosaskim czy francuskim. Nie musi to być Agata Christie, Georges Simenon czy Raymond Chandler: ważne, że jest to coś zachodniego. Jeśli akurat nie ma niczego w tym rodzaju, klient macha ręką i bierze Joe Alexa. Jeśli i Alexa zabrakło, sięga zrezygnowany po kolejną powieść Zygmunta Zeydlera-Zborowskiego, Jerzego Edigeya lub Anny Kłodzińskiej. Choć co prawda na tę ostatnią decyzję trzeba już nieprzeciętnej determinacji: klient przeciętny kupuje polskie „kryminały” tylko w ostateczności.

Źródło: Stanisław Barańczak, *Odbiorca ubezwłasnowolniony*, Wrocław 2017, s. 348.

W podsumowującej, ogólnoklasowej dyskusji uczniowie zastanawiają się, jak wiele się zmieniło od czasu napisania tego tekstu:

- Czy rzeczywiście polskie nazwisko autora nie jest dziś renomowane?
- Co mogło wpływać na brak takiej renomy w czasach PRL?
- Czy opis rynku wydawniczego zaproponowany przez Barańczaka także wskazuje na zjawisko „depersonalizacji autora”?

Można zwrócić uwagę na zmiany społeczne, np. o nowościach literackich najczęściej dowiadujemy się uprzednio w internecie. Najważniejsze wnioski można zapisać w formie mapy myśli.

Materiały dodatkowe:

- *Bestsellery, literatura popularna, odbiorcy: empiryczne badania współczesnego czytelnictwa*, red. A. Dymmel, Lublin 2009.
- Stanisław Barańczak, *Odbiorca ubezwłasnowolniony. Teksty o kulturze masowej i popularnej*, Wrocław 2017.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą przed lekcją zapoznać się z multimediami z sekcji „Film edukacyjny”, aby aktywnie uczestniczyć w zajęciach i pogłębiać swoją wiedzę.